

Original Article

Having Children from the Perspective of the Qur'an and the Imams of the Ahl Al-Bayt

Batoul Mohammadi*

Master of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Islamic Azad University, Ilam Branch, Science and Research Branch, Ilam, Iran

Citation Batoul Mohammadi **Having Children from the Perspective of the Qur'an and the Imams of the Ahl Al-Bayt.** *J. Law Political Stud.*, 2022, 2(4), 298-306.

<https://doi.org/10.22034/ilps.2022.4.3>

Article info:

Received: 13 November 2022

Accepted: 23 January 2023

Available Online: 30 January 2023

ID: JLPS-2301-1055

Checked for Plagiarism: Yes

ABSTRACT

Purpose: The issue of having children and paying attention to the generation has been one of the most important aspects of human life, and for this reason, God has institutionalized the desire and love for children in his nature, and in all divine religions, he has encouraged man to have children according to his nature. . The religion of Islam, in the form of verses of the Qur'an and the traditions of the innocents (PBUH), has commanded childbearing and has confirmed its many merits. He has paid attention and in case of fulfilling the special conditions of the individual, the family and the society, he has ordered the increase of generations and the multiplication of the population, and he has considered it one of the important benefits of Islamic societies and one of the factors of power and authority. Also, during the effort to increase the generation, he did not give up on its qualitative improvement and with the series of orders mentioned in the religious sources, he demanded the improvement of perfection and the mental and physical desirability of the child.

Research method: In this study, all the articles published in Persian language until the winter of 1401 in the field of childbearing from the perspective of the Qur'an and the Imams of Ahl al-Bayt (AS) were examined. These articles are searched through databases, Fiqh Research Quarterly and Fundamentals of Islamic Law, Hohza information base, sid.ir, Comparative Fiqh Quarterly and Civilica publications, using keywords such as Quran, Hadith, childbearing, procreation, desirability, child. have been obtained. It has also been extracted from the above-mentioned articles and websites from reputable scientific journals. **Findings:** Throughout history, this discussion has always been a source of controversy and disagreement among thinkers, and the proponents and opponents of the multiplication of generations have insisted on refuting each other's opinion by enumerating the disadvantages and advantages of a large population. On the other hand, the way to achieve and obtain a child, and in other words, the many and varied methods of having children, are other important topics in this field, and the religion of Islam expresses its views in order to evaluate the quality of these methods, and if any method is adopted, it gives recommendations on how to do it. Directly in the hadiths or abstracting rulings from the hadiths, he has dealt with new issues.

Conflict of interest: The author hereby declares that there is no conflict of interest regarding the present research.

Keywords:

Qur'an, hadith, having children, procreation, desirability, children.

فرزند آوری از دیدگاه قرآن و ائمه اهل بیت (ع)

بتول محمدی*

کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام واحد علوم و تحقیقات، ایلام، ایران

ارجاع: بتول محمدی، فرزند آوری از دیدگاه قرآن و ائمه اهل بیت (ع)، نشریه حقوق و مطالعات سیاسی، دوره ۲، شماره

۴، زمستان ۱۴۰۱: ۳۰۶-۲۹۸.

doi <https://doi.org/10.22034/ilps.2022.4.3>

Use your device to scan and read the article online

چکیده

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۲۲ آبان ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۳ بهمن ۱۴۰۱

تاریخ آنلاین شدن: ۱۰ بهمن ۱۴۰۱

کد مقاله: JLPS-2301-1055

هدف: مسئله فرزند آوری و اهتمام به نسل یکی از مهم‌ترین زوایای زندگی بشر بوده است و از همین رو خداوند میل و حب به فرزند را در ذات او نهادینه کرده و در همه ادیان الهی، انسان را به تبع فطرت او به داشتن فرزند ترغیب نموده است. دین اسلام نیز، در قالب آیات قرآن و روایات معصومین (ع) امر به فرزند آوری داشته و بر محاسن بسیار آن صحنه گذاشته و علاوه بر تحسین نفس عمل فرزند آوری، تعدد و تکثر آن را که پایه کمی جامعه را تشکیل می‌دهد؛ موردتوجه قرار داده و در صورت تحقق شرایط خاص آن که ناظر به فرد، خانواده و جامعه است، دستور به ازدیاد نسل و تکثیر جمعیت داده و آن را یکی از مزایای مهم جوامع اسلامی و از عوامل قدرت و اقتدار تلقی نموده است. همچنین در خلال اهتمام به ازدیاد نسل، از ارتقاء کیفی آن فروگذار نکرده و با سلسله اوامری که در منابع دینی ذکر شده است، خواستار اعتدالی کمال و مطلوبیت روحی و جسمی فرزند شده است. **روش بررسی:** در این مطالعه، کلیه مقالات چاپ شده تا زمستان ۱۴۰۱ به زبان فارسی در زمینه ی فرزند آوری از دیدگاه قرآن و ائمه اهل بیت (ع) مورد بررسی قرار گرفتند. این مقالات از طریق جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی، فصلنامه پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی، پایگاه اطلاع‌رسانی حوزه، sid.ir، فصلنامه فقه تطبیقی و نشریات سیویلیکا، با استفاده از کلیدواژه‌هایی نظیر قرآن، حدیث، فرزند آوری، ازدیاد نسل، مطلوبیت، فرزند به‌دست آمده‌اند. همچنین از مجلات معتبر علمی از مقالات و وبسایت‌های فوق استخراج شده است. یافته‌ها: این بحث در طول تاریخ همواره محل مناقشه و اختلاف نظر در بین اندیشمندان بوده و موافقان و مخالفان تکثیر نسل با برشمردن مضرات و مزایای جمعیت زیاد، بر ابطال نظر یکدیگر مصر بوده‌اند. از سوی دیگر نحوه دستیابی و حصول فرزند و به‌بیان‌دیگر روش‌های متعدد و متنوع فرزند آوری از دیگر مباحث مهم در این زمینه بوده و دین اسلام در جهت ارزیابی کیفی این روش‌ها به بیان دیدگاه‌های خود پرداخته و در صورت اتخاذ هر روش، توصیه‌هایی در جهت چگونگی آن به‌صورت مستقیم در روایات و یا انتزاع احکام از روایات در مسائل مستحدثه پرداخته است. **تعارض منافع:** بدین‌وسیله نویسنده تصریح می‌نماید که هیچ‌گونه تعارض منافی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

کلیدواژگان:

قرآن، حدیث، فرزند آوری، ازدیاد نسل،

مطلوبیت، فرزند.

مقدمه

است؛ بنابراین بحث فرزند آوری که یکی از مهم‌ترین ابعاد زندگی انسان است، از سوی دین مبین اسلام موردتوجه قرار گرفته و در جهت مطلوبیت همه‌جانبه آن برنامه‌ای کامل و جامع پی‌ریزی نموده و انسان را در جهت دستیابی به نسل

دین مبین اسلام باهدف اعتدالی کمال و سعادت بشر، در همه ابعاد زندگی انسان ورود کرده و بهترین شیوه و روش مواجهه با هر مسئله‌ای را در قالب آیات و روایات بیان نموده

تحت‌اللفظی نزدیک‌ترین لغت عرب به «فرزند آوری» است؛ اما منظور از فرزند آوری در این پژوهش مجموع اقداماتی که در یک‌روند منجر به تولید نسل می‌شود، است. لذا چنانچه از واژه «توالد» چنین مفهومی انتزاع شود، معادل عینی فرزند آوری خواهد بود، (مصطفوی، التحقیق، ۱۴۳۰، ج ۳: ۳۲۸).

از آنجاکه نتیجه این روند ایجاد فرزند است، یکی از محوری‌ترین مبحث در آن بحث فرزند است و با توجه به این‌که ابعاد کمی و کیفی در این پژوهش مدنظر است؛ با تکرار این روند بر تعدد فرزند افزوده‌شده و با اهتمام به ارتقاء ابعاد معنوی این روند، رشد کیفی روحی و جسمی فرزند افزایش خواهد یافت.

- نسل

نسل در لغت به معنی بریدن از چیزی است و به فرزند نسل گفته می‌شود زیرا از وجود پدرش ساخته و جدا شده است، (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۸۰۲).

بر اساس این تعریف فعل امر «تناسلوا» در روایات به معنی این است که فرزند بیاورید و نسلتان را افزون کنید.

- تکثیر نسل

تکثیر از ریشه «کثر» مشتق شده و در کتب لغت بر ضد قلیل دلالت دارد، (ابن درید، ۱۹۹۸م، ج ۱: ۴۲۲).

گفته‌شده کثرت و قلت در کمیت‌هایی که منفصل و جدا از هم است مثل اعداد به کار می‌رود، (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۷۰۳).

بنابراین این اصطلاح به ازدیاد کمی فرزندان اشاره دارد که به دنبال آن افزایش رشد جمعیت در جوامع اتفاق می‌افتد. لذا این بحث از دو جنبه خانوادگی و اجتماعی محل بحث است.

- تنظیم نسل

تنظیم در لغت به معنی ترتیب و آراستگی، استحکام و ترتیب دادن است، (دهخدا، ۱۳۴۴ق، ج ۱: ۸۸۹).

تنظیم نسل در خانواده در اصطلاح جمعیت‌شناسی عملی است آگاهانه و ارادی که هم در سطح خانواده و هم در سطح جامعه دارای هدف باشد. هدف از آن در سطح خانواده توازن

صالح و مطلوب ترغیب نموده است. بر همین اساس مقاله حاضر، در جهت استخراج و تدوین برنامه صحیح فرزند آوری از منابع روایی و آیات قرآن کریم سعی داشته و با غور در منابع دینی آن را محل بحث قرار داده است و با توجه به اینکه این بحث مطلق و رها از هرگونه قیدی آورده شده است، از ابعاد متعددی محل بحث واقع شده است.

با توجه به اینکه مسئله فرزند آوری و اهتمام به نسل فی‌نفسه مطابق با ذات و میل بشر است، در آیات و روایات نیز مورد تمجید و تحسین قرار گرفته و محاسن بسیاری برای آن در نظر گرفته شده است. از سوی دیگر برخی روایات نیز به چشم می‌خورد که از نظر برخی صاحب‌نظران دلالت بر مذمت فرزند دارد. لذا از جمله محورها و اهداف مقاله حاضر، تلاش در جهت رفع تعارض ظاهری آیات و روایات مذکور و حصول قدر مشترکی میان آن‌هاست تا موضع اصلی دین مبین اسلام در این بحث ملموس‌تر و محسوس‌تر از گذشته بیان شود.

به نظر می‌رسد بحث حاضر در جوامع اسلامی، به‌خصوص در بین شیعیان مورد غفلت واقع شده و به لحاظ عملی و نظری نسبت به آن بی‌توجهی شده است. آمار کاهش جمعیت که بر مبنای نظریات روشن‌فکران غربی تدوین شده و در حال تزریق به سایر اندیشمندان اسلامی است، شاهدی بر این مدعا است.

۱- مفاهیم

با توجه به این‌که احتمال می‌رود همه مخاطبان برداشت یکسانی از برخی واژگان و اصطلاحات اصلی تحقیق حاضر نداشته باشند، به تعریف آن‌ها پرداخته و در جهت تبیین مقصود نویسنده از هرکدام، به انتقال بهتر و دقیق‌تر محتوا کمک خواهد شد.

- فرزند آوری

این واژه به‌عنوان اصلی‌ترین و پرکاربردترین کلمه تحقیق قرار گرفته است که معادل عربی آن «توالد» است. چنانچه فرزند معادل «ولد» دانسته شود، فرزند آوری معادل «توالد» گرفته می‌شود. کاربرد لغت «توالد» بیشتر به «به دنیا آمدن فرزند» دلالت دارد و مطلق تولید نسل را در برمی‌گیرد که به لحاظ

و نسل انسان الفاظی همچون اولاد، غلام، ولد، ذریه، بنون، بنین و ... را بیان نموده و در خلال اوامر و نواهی، شرح سرگذشت انبیاء، مثالها و تفصیل برخی دیدگاه‌های خود اشاره به انسان و تولید نسل او داشته است؛ باین‌حال تنها آیه‌ای که فرزند آوری را امری مطلوب تلقی نموده و با فعل امر به آن اشاره نموده است، آیه ۲۲۳ بقره است که مستقیماً و با فعل امر، توصیه به فرزند آوری نموده و می‌فرماید: « نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَاتُّوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ » (بقره ۲۲۳).

زنان شما، محل بذرافشانی شما هستند؛ پس هر زمان که بخواهید، می‌توانید با آن‌ها آمیزش کنید و اثر نیکی برای خود، از پیش بفرستید و از خدا بپرهیزید و بدانید او را ملاقات خواهید کرد و به مؤمنان، بشارت‌ده. این آیه زنان را به کشتزار و فرزندان را به محصول و نتیجه زراعت انسان تشبیه نموده است. خداوند در این آیه از زن با عنوان «حرث» تعبیر نموده که معمولاً حرث به کشتزاری گفته می‌شود که محصولی از آن عاید انسان می‌شود، (مصطفوی، ۱۴۳۰، ج ۲: ۲۱۷).

بنابراین از این جهت زن را حرث قلمداد نموده تا غیر از بیان تلذذ جنسی از همسر اشاره به کشتزار بودن او و اهمیت کشت او که فرزند است داشته باشد و تأکید نماید که زن وسیله اطفاء شهوت و هوسرانی مردان نیست، بلکه وسیله‌ای برای حفظ حیات نوع بشر است. همچنان که در ادامه آیه عبارت « قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ » این احتمال را تقویت می‌نماید. برخی از مفسرین و فقها از این آیه، این‌چنین استدلال کرده‌اند که عمل جنسی باید جنبه تلقیح و تولید داشته باشد، (عاملی، ۱۳۶۰، ج ۱: ۴۲۸).

و عبارت « قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ » تأکید بر طلب فرزند، ایجاد و پرورش نسل صالح دارد و اینکه نباید عمل جنسی متوقف بر التذذ حیوانی و جنبه شهوانی باشد. صاحب‌نظران عبارت « قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ » را به امر تولید نسل و توصیه قرآن به ابتر نگذاشتن عمل جنسی تعبیر کرده و هدف از ازدواج و ارتباط زناشویی را ایجاد فرزند بیان داشته‌اند. چنانکه علامه طباطبایی

میان امکانات اقتصادی و تعدد اولاد است و در سطح جامعه به‌منظور ایجاد تعادل میان جمعیت و تولید انجام می‌گیرد، (تقوی، ۱۳۸۳: ۷۳).

بر اساس این تعریف می‌توان گفت تنظیم نسل الزاماً به معنای محدود کردن نسل نیست و چه‌بسا در شرایطی تنظیم نسل مستلزم تعدد اولاد و به‌تبع آن تکثیر جمعیت باشد. بر این اساس اصطلاح تحدید نسل و تنظیم نسل به یک معنا نبوده و تنظیم نسل اعم از تحدید آن است.

۲- فرزند آوری در آیات و روایات

در متون اسلامی آیات و روایاتی به چشم می‌خورد که به‌صورت صریح و با افعال امر به تولید نسل و فرزند آوری دستور داده شده است. در خصوص وجوب و چگونگی تکلیف مخاطب نسبت به این اوامر باید گفت، از این نوع گفتار، تنها موضع صریح دین اسلام پیرامون تولید نسل اثبات می‌شود که چنین امری عقلاً بدیهی به نظر می‌رسد؛ چراکه سیر زادوولد در انسان جزء طبیعت و قسمت لاینفک حیات اوست و دین مبین اسلام با جریانی که به‌صورت طبیعی بر زندگی انسان حادث می‌شود، هیچ مخالفتی ندارد جز اینکه قوانین و حدود مطلوب حاکم بر آن را برای مسلمانان تشریح می‌نماید. اوامر ناظر بر تولید نسل نیز به مطلوبیت آن اشاره دارد و موضع ایجابی اسلام در مقابل موضع سلبی را بیان می‌دارد و هیچ‌گونه وجوب شرعی بر آن حاکم نیست.

- امر به فرزند آوری در قرآن

در قرآن کریم همانند روایات به‌صورت کاملاً روشن و صریح، امر به فرزند آوری نشده است و بدون در نظر گرفتن روایات و تفاسیر روایی نمی‌توان موضع دقیق قرآن را پیرامون تولید نسل بیان نمود. در تقسیم‌بندی آیات مواضع متفاوتی به چشم می‌خورد که هرکدام از آن‌ها در شرایط خاص خود، مورد بحث می‌باشند. بنابراین در مجموع با در نظر گرفتن روایات و تفاسیر روایی، آیاتی که سفارش بر تولید نسل دارد و آن را امری مطلوب تلقی می‌کند، بررسی شده و آیاتی که مفاهیم به‌ظاهر متعارض دارند. قرآن کریم برای اشاره به فرزند

عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۵۹)، نهج الفصاحه (پابنده، بی تا: ۴۸۳)، دعائم الاسلام (ابن حیون، ۱۳۸۵ق، ج ۲: ۱۹۷)، وافی (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق، ج ۲۱: ۴۷)، التوحید (ابن بابویه، ۱۳۹۸ق: ۳۹۵).

و نیز در کتب عامه از جمله سنن ابن ماجه (قزوینی، بی تا، ج ۱: ۵۹۲)، سنن ابو داود (سجستانی، ۱۴۱۰ق، ج ۱: ۴۵۵) و سنن ترمذی (ترمذی، ۱۴۰۳ق، ج ۱: ۵) وارد شده است.

روایت مبنی بر آن است که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «تَنَاقَحُوا تَنَاسُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأَمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَوْ بِالسَّقِطِ». (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۴۴: ۱۶۹؛ ابن حیون، ۱۳۸۵ق، ج ۲: ۱۹۳؛ نوری، مستدرک الوسائل، ۱۴۰۸ق، ج ۴: ۱۵۳).

همچنین اهل بیت پیامبر (ع) نیز در اعصار بعد به نقل این روایت از پیامبر (ص) اهتمام ورزیده و همانند دیگر سنت‌های نبی اکرم (ص) سعی در زنده نگاه داشتن آن داشته‌اند. از جمله امام صادق (ع) (ر.ک. حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲: ۳۵۸) که در منابع حدیثی این حدیث را از نبی اکرم (ص) به جهت اهمیت موضوع و تأکید بر آن نقل فرموده‌اند. در کتب اهل سنت نیز با تفاوت روات این روایت نقل شده که از جمله آن می‌توان به سنن ابن ماجه، ابو داود و ترمذی اشاره نمود. چنانکه وجود روایات واحد در کتب معتبر شیعه و اهل سنت و توجه به هدفی واحد در هر دو مذهب و انتساب آن به رسول خدا (ص) بر حجیت و اعتبار روایات می‌افزاید، روایات مباحات پیامبر (ص) به تکرار نسل نیز از این امتیاز نیز برخوردار است و اذعان دیگر مذاهب به صحت این روایات، توثیق آن را تقویت می‌کند.

الف - تواتر اجمالی روایات مباحات

تواتر اجمالی عبارت است از علم اجمالی به صحت یکی از چند حدیثی که در یک موضوع وارد شده است، (شانه چی، ۱۳۸۲: ۱۷۰).

چنانچه در هر کدام از روایات وارد شده در موضوعی واحد بتوان خدشه ایجاد نمود، در صورتی که از وثاقت بعضی اصحاب ائمه (ع) و راویان حدیث علم اجمالی حاصل می‌شود، حتی اگر یک مورد از مفاد این روایات از معصوم

در تفسیر این آیه فرموده‌اند: مراد از «قَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ» و داشتن انسان‌ها به توالد و تناسل است تا نوع بشر در زمین باقی بماند، (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۲: ۲۱۴).

ابوالفتح رازی نیز نوشته است: گفته‌اند مراد طلب فرزند است، بر این اساس می‌توان گفت عبارت «نَسَأُكُمْ حَرْتُ لَكُمْ» که جمله خبری و وصفی است، چنانچه با عبارت «قَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ» تجمیع شود، می‌تواند حاکی از انشاء باشد و از آن نوعی دستور برداشته شود که عبارت امری دوم مکمل معنایی آن است و پیام اساسی آن هم متوجه زنان به عنوان محترث و مردان به عنوان حارث است که بکوشید تا از کشتزار خود به‌خوبی بهره‌مند شوید و فرزندان صالح حاصل نمایید.

- امر به فرزند آوری در روایات

دو دسته از روایات در منابع روایی نقل شده است که نسبت به سایر روایات نسبت به مقوله تولید نسل صراحت بیشتری در امر دارند.

۱. امر مستقیم به فرزند آوری

دسته اول روایاتی از پیامبر گرامی اسلام (ص) مبنی بر مباحات ایشان به فرزندان امت اسلام در قیامت، با الفاظ و سیاق‌های گوناگون وارد شده است که مضمون کلی آن‌ها به یک غایت نهایی اشاره دارد و آن تحریض پیامبر اکرم (ص) به افراد امتش نسبت به ازدیاد نسل است و آن را مایه مباحات خویشتن می‌داند. اختلاف سیاق روایت‌ها، الفاظ و روات متعدد احادیث حاکی از آن است که پیامبر اکرم (ص) به کرات، در شرایط گوناگون و مخاطبان متعدد این مهم را به مسلمانان گوشزد نموده است. بنابراین سیاق و مفاد حاصل از مضمون محال می‌نماید اختصاص به زمان خاصی داشته باشند، (حسینی طهرانی، ۱۴۳۵: ۲۷۸).

همچنین نقل این روایات توسط ائمه اطهار (ع) از قول نبی مکرم اسلام (ص) بر درجات اعتبار و اهمیت امر می‌افزاید. منابع معتبر شیعه که با تفاوت الفاظ این حدیث را نقل کرده‌اند عبارت‌اند از کافی (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶: ۲)، بحار الانوار (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵: ۲۹۳)، وسائل الشیعه (حر

باتوجه به توثیق و تأکید علمای علم رجال بر صحت احادیث اصحاب اجماع در بررسی مختصر اسناد این روایات نیز نام تعدادی از اصحاب اجماع مانند محمد بن مسلم حسن بن محبوب و عبدالله بن مسکان، در سلسله سند این احادیث به چشم می‌خورد، (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۲).

۲. امر تلویحی به فرزند آوری

از جمله روایاتی که صراحتاً امر به تولید نسل می‌کند، روایاتی است که با فعل امر «اطلبوا» مسلمانان را به طلب فرزند و ازدیاد نسل ترغیب می‌نماید. بکر بن صالح از امام کاظم (ع) درباره فرزند دار شدن پرسید امام فرمود: «أُطَلِّبُ الْوَلَدَ فَإِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُهُمْ»، (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۶: ۳).

فرزند بخواه که خداوند متعال روزی آنان را می‌دهد. همچنین رسول خدا (ص) نیز می‌فرماید: «أُطَلِّبُوا الْوَلَدَ وَ أَلْتَمِسُوهُ فَإِنَّوُ قُرَّةَ عَيْنٍ وَ رِيحَانَةَ الْقَلْبِ»، (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۴۴: ۸۴).

فرزند بخواه و بر آن اصرار کن که آن نور چشم و ریحانه دل است. در این فرمایش پیامبر اکرم (ص) نیز صراحتاً امر به فرزند آوری شده و بعد از فعل امر طلب فرزند آن را با فعل «أَلْتَمِسُوهُ» مورد تأکید و توجه قرار داده و سپس برخی محاسن فرزند را بر شمرده است تا قلب مسلمانان را به این امر ترغیب و تحریض نماید.

در روایت دیگری نیز فرموده‌اند: «أُطَلِّبُوا الْوَلَدَ فَإِنِّي مُكَاتِرٌ بِكُمْ الْأُمَمِ»، (ابن بابویه، ۱۳۶۲، ج ۲: ۹۳).

این روایت در ظاهر، جمع بین روایات مباهات پیامبر (ص) و روایت طلب درخواست فرزند است که به لحاظ محتوایی روایات مباهات پیامبر را تأیید می‌کند. افعال امر مذکور در روایات از جمله اطلبوا الولد، تکتروا، تناسلوا، اکثروا الولد و ... همه حاکی از تأکید بر امر مهم فرزند آوری هستند که به نوعی با یکدیگر هم‌پوشانی دارند، مضامین یکدیگر را تقویت نموده و کثرت و تنوع آن‌ها هرگونه ابهام و اجمالی را برطرف نموده است. روایات طلب فرزند نیز به جهت اثبات دلالتی و بررسی معنوی، با مواردی که برای اثبات روایات مباهات شمرده شد

صادر شده باشد، می‌توان به حدیثی که راوی آن ثقة است اعتماد کرد. به عبارت دیگر کثرت این روایات به گونه‌ای است که حداقل به صدور یکی از آن‌ها اطمینان حاصل شده است. روایات مورد بحث نیز به لحاظ کثرت نقل، کثرت روات و کثرت روایات به حدی است که می‌توان علم اجمالی به صحت حداقل یک روایت اطمینان داشت.

ب - تواتر معنوی روایات مباهات

تواتر معنوی آن است که مورد تواتر، مفاد مشترک چند حدیث باشد. به عبارت دیگر معنای التزامی قضیه متواتر باشد، چنانچه مضمون مشترکی مانند مباهات پیامبر به کثرت امتشان در قیامت در روایات متعددی که ممکن است الفاظ متفاوت داشته باشند به دست آید، از قدر مشترک آن‌ها تواتر معنوی حاصل می‌شود و این تواتر سبب قطعیت حجیت روایت می‌شود. (شانه چی، ۱۳۸۲: ۱۷۰).

ج - وجود اصحاب اجماع در سلسله روات حدیث

وجود اصحاب اجماع در سلسله سند حدیث یکی از دلایل قطعی صحت اعتبار حدیث شمرده می‌شود و از جمله دلایل حجیت ایشان، اعتقاد دانشمندان علم حدیث به احادیث مرسل ایشان است که آن را نیز در زمره احادیث صحیح قلمداد می‌نمایند. در کتاب «رجال» شیخ کشی در مدح اصحاب اجماع آمده است: «قَدْ اجْتَمَعَتِ الصَّحَابَةُ عَلَي تَصْحِيحِ مَا يَصِحُّ عَنْهُمْ وَ الْاِقْرَارِ لَهُمْ بِالْفِئُو وَ الْفَضْلِ وَ الضَّبْطِ وَ الثَّقَةِ وَ اِنْ كَانَتْ رِوَايَتُهُمْ بَارِسَالِ او رِفْعِ او عَمِنِ يَسْمُونَهُ وَ هُوَ لَيْسَ بِمَعْرُوفِ الْحَالِ وَ لَمَهُ مِنْهُمْ فِي اَنْفُسِهِمْ فَاسِدَةُ الْعَقِيدَةِ»، اصحاب ما بر این اجماع و اتفاق دارند که روایتی را که از این جمع به صحت پیوسته، صحیح شمارند و همه بر فقه، فضل، ضبط و وثوق آنان اقرار دارند؛ گرچه روایتی را که آنان از معصوم نقل کنند مرسل، مرفوع یا مجهول باشد. هر چند بعضی از این جمع پیرو مذهب نادرست‌اند. میرداماد نیز در «الرواشح السماویة» روایات مرسل اصحاب اجماع را صحیح یعنی منسوب به صحت می‌داند، (میرداماد، ۱۳۸۹: ۴۸).

از جمله تأیید در سیره عملی معصومین و موافقت قرآنی مضامین قابل توثیق هستند.

۳- آثار و فواید فرزند آوری

یکی از اهداف مهم ازدواج، صاحب فرزند شدن است تا والدین از این طریق لذت مادری یا پدری بهره‌مند گردند. امروزه برخی زوج‌ها تولد فرزند را مانع آسایش و راحتی زندگی خود می‌دانند و هزینه تولد و تربیت فرزند را سرسام‌آور می‌شمارند. بیشتر پدران و مادران نیاز در فراهم کردن امکانات رفاهی فرزند خویش ناخواسته افراط می‌کنند که این امر هزینه فرزند آوری را سنگین کرده است. روشن است که به سبب زندگی مصرفی و افزایش مصارف، برای پذیرش فرزندان بیشتر که مصرف دیگر اعضای خانواده را با بحران روبرو می‌کنند جای کمتری می‌ماند. افزون بر این در چنین فضایی فرزند آوری هر چه بیشتر به تحقیر خانوارهایی می‌انجامد که نمی‌توانند در هم‌آوردی مصارف، خود را نمایش دهند.

- امید به آینده

با ورود اولین فرزند به کانون خانواده، دایره امیدها و آرمان‌های والدین افزایش می‌یابد. هم‌چنان‌که فرزند در مقابل چشمان والدین می‌بالد و شکوفا می‌شود، بذره‌های امید نیاز در دل پدر و مادر جوانه می‌زند و آرزوهای نوین، منشأ حرکت و تلاش آن‌ها برای تداوم حیات می‌گردد؛ زیرا فرزندان که صحیح تربیت می‌شوند، غیر از این‌که خود آنان مسیر سعادت را در زندگی طی می‌کنند و باعث افتخار پدر و مادر می‌گردند، در زندگی آینده والدین نیز نقش مؤثری دارند و از آنان حمایت می‌کنند. چنین فرزندان در سال‌های پیری پدر و مادر، از آنان دستگیری می‌نمایند و آن‌ها را تنها نمی‌گذارند؛ حال آن‌که افراد بی‌فرزند معمولاً در دوران کهولت از احساس تنهایی رنج می‌برند، (آیت‌اللہی، ۱۳۹۵: ۱۸۲).

امام سجاد (ع) در حق فرزند چنین دعا می‌کند:

«بار خدایا! بازوی مرا به‌وسیله ایشان استوار گردان و کمر مرا به آنان راست نما (در ساختی و گرفتاری آنان را کم من گردان) و عدد و شماره مرا به آنان افزون کن و مجلس مرا به ایشان بیارای و یاد مرا به آن‌ها زنده بدار و به‌وسیله ایشان برای رسیدن به حاجت و خواسته‌ام یاری‌ام فرما»، (صحیفه سجادیه، ۲۵).

- تداوم زندگی

فرزند آوری حلقه‌ای از زنجیره طولانی تداوم حیات به شمار می‌آید و این خود انگیزه‌ای برای داشتن فرزند است؛ فرزندی که نامی از والدین را بر خود دارد و یادآور میراث خانواده است. فرزند آوری در حقیقت نمودار تمایل والدین به جاودانگی است و فردی که صاحب فرزند است، معمولاً استمرار زندگی فرزند خود را تداوم حیات دنیوی خویش احساس می‌کند. (آیت‌اللہی، ۱۳۹۵: ۱۸۲).

نتیجه‌گیری

مسئله فرزند آوری و اهتمام به نسل یکی از مهم‌ترین زوایای زندگی بشر بوده است و از همین رو خداوند میل و حب به فرزند را در ذات او نهادینه کرده و در همه ادیان الهی، انسان را به تبع فطرت او به داشتن فرزند ترغیب نموده است. دین اسلام نیز، در قالب آیات قرآن و روایات معصومین (ع) امر به فرزند آوری داشته و بر محاسن بسیار آن صحه گذاشته و علاوه بر تحسین نفس عمل فرزند آوری، تعدد و تکثر آن را که پایه کمی جامعه را تشکیل می‌دهد؛ مورد توجه قرار داده و در صورت تحقق شرایط خاص آن‌که ناظر به فرد، خانواده و جامعه است، دستور به ازدیاد نسل و تکثیر جمعیت داده و آن را یکی از مزایای مهم جوامع اسلامی و از عوامل قدرت و اقتدار تلقی نموده است. هم‌چنین در خلال اهتمام به ازدیاد نسل، از ارتقاء کیفی آن فروگذار نکرده و با سلسله‌اومری که در منابع دینی ذکر شده است، خواستار اعتلای کمال و مطلوبیت روحی و جسمی فرزند شده است. به‌این ترتیب فرزند آوری و اهتمام به تعدد و تکثر آن در سایه توجه به آداب تربیتی و رشد کیفی آن، از اصلی‌ترین عوامل پیشرفت و

قرار گیرد تا با ورود انسان‌های متعالی و رشد یافته به جامعه، اهداف تکثیر نسل و ازدیاد نفوس تحقق یابد. لذا از آنجایی که سیر فرزند آوری منتج به تولد انسان می‌شود، می‌بایست در جهت ارتقاء کیفی فرزندان، زمینه استعداد‌های بالقوه مطلوب را با در نظر گرفتن اوامر الهی و صبغه معنوی بخشیدن به مراحل این سیر، تقویت نمود تا گامی مؤثر در جهت آماده‌سازی فرزندان برای تربیت مطلوب و رشد و شکوفایی دینی برداشته شود. بدیهی است که سلسله قوانینی از سوی شارع مقدس بر هر محور از زندگی بشر، حکم‌فرمایی می‌کند تا هدف مطلوب در آن حاصل شهود و نائل شدن به هدف در هر موضوعی مستلزم جامه عمل پوشاندن به همه توصیه‌ها و اوامر وارد شده در آن مسئله است.

منابع و مأخذ

۱. ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۰۶ق). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم: دارالشریف الرضی.
۲. ابن حیون نعمان بن محمد مغربی. (۱۳۸۵ق). دعائم الاسلام. تحقیق: فیضی، قم: موسسه آل‌ال بیت (ع).
۳. ابن درید، محمد بن حسن. (۱۹۹۸). جمهره اللغه. بیروت: دار العلم للملایین. چاپ اول.
۴. آیت‌اللهی، زهرا. (۱۳۹۵). دانش خانواده و جمعیت، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه، دفتر نشر معارف، قم، چاپ پنجم.
۵. ترمذی، ابو عیسی. (۱۴۰۳ق). سنن ترمذی. تحقیق: عبدالوهاب عبداللطیف. بیروت: دارالفکر والنشر و التوزیع.
۶. تقوی، نعمت‌الله. (۱۳۸۳ش). مبانی جامعه‌شناسی. تبریز: آیدین.
۷. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعه. تحقیق: موسسه آل‌البیت علیهم السلام، قم: موسسه آل‌البیت علیهم السلام.
۸. حسینی طهرانی، محمد حسین. (۱۴۳۵ق). رساله نکاحیه مشهد: موسسه ترجمه و نشر دوره علوم و معارف اسلام علامه طباطبایی. چاپ ششم.

اقتدار جامعه اسلامی محسوب شده و بی‌توجهی به آن علاوه بر عدم تأمین نیازهای ذاتی انسان، مضرات بی‌شمار اجتماعی نیز به دنبال دارد. همچنین در صورتی که شرایط تکثیر نسل فراهم نباشد، تحدید نسل از مطلوبیت نسبی برخوردار خواهد بود. این بحث در طول تاریخ همواره محل مناقشه و اختلاف‌نظر در بین اندیشمندان بوده و موافقان و مخالفان تکثیر نسل با برشمردن مضرات و مزایای جمعیت زیاد، بر ابطال نظر یکدیگر مصر بوده‌اند. از سوی دیگر نحوه دستیابی و حصول فرزند و به‌بیان‌دیگر روش‌های متعدد و متنوع فرزند آوری از دیگر مباحث مهم در این زمینه بوده و دین اسلام در جهت ارزیابی کیفی این روش‌ها به بیان دیدگاه‌های خود پرداخته و در صورت اتخاذ هر روش، توصیه‌هایی در جهت چگونگی آن به‌صورت مستقیم در روایات و یا انتزاع احکام از روایات در مسائل مستحدثه پرداخته است.

دین اسلام همانند ادیان الهی، میل به فرزند آوری را در انسان تقویت نموده و آن را مطابق با ذات و فطرت بشر می‌داند. غالب آیات و روایات در این زمینه حاکی از بیان محاسن و توجه به لوازم آن بوده و باتوجه‌به مقام خلیفه‌اللهی بشر به چرخه انسان‌سازی نوعی تقدس بخشیده است که همه این موارد دلیلی بر اهمیت تولید نسل انسان است. بر این اساس فرزند آوری فی‌نفسه ارزشمند بوده و اهتمام به آن همواره مورد تأکید دین اسلام است. تعدد و تکثر فرزندان که پایه‌گذار جمعیت جامعه هستند، همواره مورد اختلاف صاحب‌نظران بوده است. باتوجه‌به یافته‌های پژوهش نظر اسلام در این زمینه آن است که باتوجه‌به مزایا و محاسن تکثیر نسل، اصل و مبنا برافزایش جمعیت است. اما در صورتی که تحت هر شرایطی افزایش جمعیت محال باشد و یا مضراتی آن را تعقیب کند، با در نظر گرفتن احکام ثانویه تحدید نسل از اولویت نسبی و موقتی برخوردار خواهد شد. آنچه حائز اهمیت است، آماده‌سازی زیرساخت‌ها و زمینه‌های مساعد در جهت پرجمعیت نمودن جامعه کارآمد و خودکفاست. بر همین اساس می‌بایست کیفیت و تربیت انسانی فرزندان موردتوجه

۹. دهخدا، علی اکبر. (۱۳۴۴ش). لغت نامه. تهران: دانشگاه تهران، چاپ دوم.
۱۰. سجستانی، سلیمان بن اشعث. (۱۴۱۰ق). سنن ابی داود. تحقیق: سعید محمد اللحام، بیروت: دار الفکر و النشر و التوزیع.
۱۱. شانه چی، کاظم. (۱۳۸۲ش). علم الحدیث. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۲. طباطبایی، محمدحسین. (۱۴۱۷ق). المیزان. قم: دفتر انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. چاپ پنجم.
۱۳. فیض کاشانی، محمد محسن. (۱۴۰۶ق). مفاتیح الشرایع. قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
۱۴. قزوینی، محمد بن یزید. (بی تا). سنن ابن ماجه. تحقیق: محمد فؤاد عبدالباقی. بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع.
۱۵. کشی، محمد بن عمر. (بی تا). اختیار معرفه الرجال، تحقیق: رضایی مهدی. قم: موسسه آل البيت (علیهم السلام).
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). کافی. مصحح: غفاری علی اکبر؛ آخوندی محمد. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۷. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی. (۱۴۰۶ق). ملاذ الاخیار فی فهم تهذیب الاخبار. تحقیق، مهدی رجایی. قم: نشر کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
۱۸. مجلسی، محمد تقی بن مقصود علی. (۱۴۰۶ق). روضه المتقین فی شرح من لا یحضر الفقیه.
۱۹. مصطفوی، حسن. (۱۴۳۰). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم بیروت: دار الکتب الاسلامیه.
۲۰. میرداماد، محمدباقر بن محمد. (۱۳۱۱ق). الرواشح الاسماویة قم: دار الخلافه.
۲۱. نوری، حسین بن محمد تقی. (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل. تحقیق: موسسه آل البيت علیهم السلام. قم: موسسه آل البيت علیهم السلام.